

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1747)
Heft: 7

Artikel: Dialogus de intempestivis disputationibus & Catholico controversiarum
in caussa religionis iudice &c
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394606>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 18.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

(*) DIALOGUS

de

intempestivis Disputationibus &
 catholico Controversiarum in
 Caussa Religionis
 Judice &c.

IN suburbana villa, quam Limagus adluit, deambulant nuper Eleutherius & Doxasta, qui amicitiam condiscipulatus tempore contractam ad hunc usque diem continuavere, morientem diem, quæ laudatissima eorum consuetudo, amicabili confabulatione transacturi. Sermones, qui inter eos cæsi fuerunt, illorum communicatu & fideliter & breviter referam. Vos vacivas commodetis tantisper aures vehementer rogo.

Doxasta colloquendi initium faciens, varias, quibus orbis christianus turbatur atque dilaceratur, sectas novasque lites recensendo, afflictam Ecclesiæ conditionem multum lamentabatur;

Z 5

Cum

(*) Præclarum huncce ac festivum Dialogum quondam lusit Vener. superioris Disfertationis Auctor, eundemque in Societate Amicorum *φιλομαθητων* recitavit. Ea autem nunc vivimus tempora; in quibus nec intempestivum nec supervacaneum est de Libertatis sentiendi usu & abusu disserere.

Cum tandem Eleutherius: ita quidem est, in-
fit, mi Doxasta, quibus pacis studium Magistri
sui exemplo & præcepto quam maxime commen-
datum esse debebat, eos discordia & hostilibus
odiis omnes alios cœtus anteire eheu! videmus.
Sed querelis nihil proficimus; nec quisquam est,
qui tanto malo obviam ire possit, priusquam fon-
tes, ex quibus scaturit, diligenter investigaverit.
Causa morbi reperta curatio longe erit facilior.

Doxast. Quos tu mali in dies invalescentis fon-
tes, quos morbi tantum non letalis causas repe-
risti?

Eleuth. Multæ sunt ac variæ; omnes enume-
rare, longum foret. Unam tantum, alteramve
proferam, quas ego potissimas esse duco. Tu
æquus sis arbiter.

Doxast. Rem seriam nos agere intelligo. Mit-
tamus longos circuitus, & quos tu dixisti fontes,
quantum per tempus licebit, cordate inspiciamus.

Eleuth. Hoc primum omnium observari per-
velim, plerosque mortalium disputationum nimi-
um esse amantes. Quare fit, ut, si quem audia-
mus, qui non nobiscum sentit, quantocyus ad di-
micandum provolemus, & bellum ei indicamus
nullos habiturum triumphos.

Doxast. Nonne vero defendenda est Veritas,
cui primis vitæ nostræ diebus Sacramentum dixi-
mus? Caritas curæ cordique nobis sit, sed ea ta-
men conditione, ne quid inde veritas detrimenti
capiat.

Eleuth.

Eleuth. Quæ tu dicis, recte se habent. Sed quotidiana experientia testatur, nullum usquam gentium disputatorem esse, qui non veritatis protectionem causetur, specioso hoc titulo tum sibi tum aliis imponens. Veritati plurimum debemus, vitam, & quid non? sed error, sed falsa persuasio num veritas dici meretur? Et si de iis capitibus acerbè nonnumquam & hostiliter contendamus, quæ ad pietatem nihil omnino conferunt, quæque utut sint, genuinum amorem adversus Deum ac debitum erga homines officium nec impediunt nec promovent, quis nos in ejus schola eductos reatur, qui sectatoribus suis tantopere pacem commendavit.

Doxast. At enim unaquæque veritas ita nobis cara amicaque esse debet, ut nullo modo eam patiamur deteri.

Eleuth. Ludunt homines Veritatis vocabulo & luduntur. Scæpissime opinio est a parentibus, magistris, aliisque hausta, quam illi veritatem dicunt. Num vero sanæ mentis est, qui pro opinione tamquam pro aris pugnat, & passim ingentes turbas ciet? sed inter veritates etiam plurimum interest. Sunt, sine quibus nec pietas coli, nec beata immortalitas impetrari potest; sunt deinde, quæ sive non cognitæ, sive hoc aliove modo intellectæ hominem neque in virtutum studio morantur, neque a superiorum amicitia ac favore recludunt. Illæ castè pureque servantur; propter has si bella gerantur, toti christianæ religioni turpis inuritur macula, & fides, caritas, Dei timor, innocentia, modestia, maxima Christianorum ornamenta exulatum abire coguntur.

Doxast.

Doxast. Sed magnæ difficultatis est, pretium singulis veritatibus statuere, & primarias a secundariis distinguere; in hoc ipso maximum passim disensum deprehendas.

Eleuth. Non diffiteor; verum tolli disensus posset, si omnibus secundum planam regulam, de cujus momento inter omnes convenit, incedere, sententiamque ferre animus esset.

Doxast. Quænam hæc sit regula, audire gestio.

Eleuth. Accipe: Quæ ipse Deus in Codice suo tamquam scitu, creditu & factu necessaria claris verbis describit, sine dubio ad primas veritates pertinent; quæ contra nullum necessitatis indicium adjunctum habent, secundariis adnumeranda sunt. Certissimæ vero necessitatis notæ sunt, si quid ita proponitur, ut cognitum, creditum, factum ad summi boni fructum adducat; non cognitum, non creditum, non factum æternæ pœnæ obnoxium reddat.

Doxast. Agnosco evidentiam regulæ: sed quid inde elicis?

Eleuth. Hac regula observata, operam dabimus, ut in necessariis consentiamus, in minus necessariis vero disensum qualemcunque humanitatis pacisque causâ tolerabimus, nec prærapido fervore nos ad altercandum abripi sinemus.

Doxast. Vereor, ut talem tantumque fructum ex canone tuo percipias: nam magni momenti veritates in Codice sacro paullulum obscurius & parcius sunt propositæ, & quas tu minus necessarias

rias dices, cum magis necessariis ita sunt connexæ, ut vix divelli queant.

Eleuth. Inanes prætextus narras. 1. Nihil profus omnium eorum, ex quibus æterna salus pendet, obscure præcepit Deus; hoc a sapientia & φιλανθρωπία ejus est alienissimum. Parabiles scientiæ sunt utiles. Divina sapientia, rerum nunc potens, id est, Jesus sophorum Deus, per omnium ora publice incedit, non flamines duntaxat invitans sacros, sed septuennes, sed simplices feminas, plebemque proletariam. Commune fecit Deus, quod necessarium est, nec quempiam scire vult, quam quod sciendum est omnibus. 2. Si quæ parcius sunt proposita, cogitandum est, Deum hæc nos parce scire velle. Vecors est ardelio, qui sciri negata captitat, & contemptim præterit, quæ scienda sunt sibi. Optimus Maximus Deus jussa tulit, quæ saluti sunt satis. Mens retorta est, ac sui non compos, quæ plura aucupatur. 3. Ut indivulsus sit veritatum nexus, non tamen omnibus æque perspectus est. Paucis tam lyncei sunt oculi, ut intimos Dei recessus pervideant; quo propius mens mea ad supremi Numinis contemplationem accedit, eo magis cœlesti fulgore circumfusa tremit. Sufficiat primas recepisse veritates; in cœteris si quis erraverit, misericordem habebit Deum, licet superciliosi homines, quos arrogans amor sui obsidet, inclementius statuant.

Doxast. Nolim tamen ego erroribus patrocinari; evellendos potius existimo, ut diæ messi noxios.

Eleuth

Eleuth. Sed deputemus rectiore rem via. Errare tibi videtur, qui formulis auctoritate, viminisque obtrusis contraria sentit. Noli, quæso te, præcipitare iudicium. Lis adhuc sub iudice est, uter erret. Non Dei fallere nescii, sed hominum definitiones, inventiones, ac loquendi formulæ sunt.

Doxast. Quid vero, ubi certum & indubitatum est, errare alterum?

Eleuth. O innocens error veniam meretur æquiori jure, quam cruenta veritas. Hæc immane quantum invisior est pacis Deo, quam quivis error, quem proba mens prætegit. Non peccat error: nam quis, cui sanum est sinciput, errabit volens? Peccat voluntas. Lex voluntati data. Non penes homines est, verum a falso internoscere, quotiescumque volunt. Cœleste donum est Veritas. An vero supremus orbis arbiter demettet, quod ipse non obsevit? aut postulabit jure quod minus dedit? Volve & revolve sacrum Veteris Novique Fœderis Codicem; damnatur error uspiam, an flagrans nefas? Errare quam proxi sumus singuli! Varia, instabilis, tarda, ac hebes est mens nostra. Quisquis igitur erroribus, sibi quoque severus est. Erroris expers ille vitam transigit, qui semper suspenso gradu anceps procedit, ipse sibi suspectus, semperque inter opacos anfractus manu tenet cœlestis verbi fila, nihilque certum, sive credendum putat, quam quod clara voce ratum fecit Deus. Quæ dum dico, duo alii sectarum, discordiarum, litiumque, quibus christianus orbis discerpitur, fontes in mentem mihi veniunt.

Doxast.

Doxast. Aperi alterutrum.

Eleuth. Apertio facilis est, obstructio pæne desperata. In omnibus Sectis non paucos reperias, qui superbia tumentes aperta, plana, trita fastidiunt, & laborioso conatu nodos in scirpo quærunt inenodabiles; in quo muscarum mihi similes videntur, quæ asperis semper locis adhærent, & polita transeunt.

Doxast. Num ergo male agere putas, qui ingenii acumen ad sublimia intelligenda intendunt?

Eleuth. Male sine dubio agunt, si imaginosis de Deo mysteriis ita sunt districti, ut cætera, sine quibus vera religio consistere nequit, negligant. Male agunt, si viam cælo, gigantum ivicordi more, parantes, anxie disquirunt, quid egerit orbis Artifex, priusquam mundum conderet, quidve agat, quem tunc demum intelligemus, cum terreo carcere mens emigraverit. Male, immo stolide agunt, si angusto mentis sinu eum definire adlaborant, quem non æther ipse complecti queat. Male agunt, & omne fas & jus, sacrumque abrumpunt, si eos, qui a sensu suo dissentiant, & obscura claris posthabent, ferre recusant, si commenta sua dictatoria auctoritate præscribunt, si inventiones feculentas, quas ipsi excogitavere, respuentes omnibus modis exagitant, si denique controversias de levioris momenti rebus ense terminant.

Doxast. Rigidum Catonem! Natura ita nobiscum comparatum est, ut altum sapere sudemus; plane alios tibi homines fingas necesse est, si obviis tantum delectari debeant.

Eleuth

Eleuth. Detur hoc febricitanti insanix mortali-
um, quod nescientes servare modum, nec medio-
critatis finibus comprimi, cuncta menti suæ pa-
tere postulant. Ast lusus suos obtrudere aliis, &
definitionum formulas fingere, est ab omni æqui-
tate, & christianæ religionis genio recedere. Ac-
cedit præpostera illa, quæ in scholis hodie obti-
net, disputandi ratio, qua non, quod fieri de-
bebat, a notioribus principiis recto progressu ad
obscuriores veritates penetramus, sed ex incogni-
tis, dubiis, ambiguis retrogrado errore ad notio-
ra conamur elabi. Quo fit, ut notiora quoque te-
nebris involvamus, & intelligendo intelligamus
merum nihil.

Doxast. Quid censorio penicillo tuo detergere,
quos notare velis, nondum adsequor.

Eleuth. Ejus rei exempla quam multa depre-
hendisse mihi videor, ex quibus nunc unum tibi
ostendisse sufficiat. Intellecta tibi, & mi Doxa-
sta, sæpius deplorata, quæ multis retro annis in-
ter puriores Christiani Orbis sectas nimia conten-
tione agitur, controversia de Decretis divinis;
ubi alii hunc, alii alium decretorum ordinem fin-
gunt, quasi Deo fuissent a consiliis, dissentientes
gravissimorum errorum accusant, & consequen-
tiarum (liceat scholastica hac voce uti) onerant
portentis. Ego vero quotiescunque hæc tacitus
mecum perpendo, vehementer doleo, cassas fruge
aridasque quæstiones, & luxuriantis ingenii ar-
gutias nunc christianis maximam contentionum
messum ferere. Miror, miseros homunciones
tantum tribuere sibi, ut ad ultimam æternitatem
regressi, Deum ad sui cerebri cogitata examinare,
ejus-

ejusque decreta disponere tentent. Porro componi pestiferas illas rei christianæ lites, tollique disputationum ferras posse existimo, si litigantes vel recisis obscuris quæstionibus, vel libertate in iis unicuique concessa, istis inter se adquiescerent, quæ clare ab ipso Deo revelata vident.

Doxast. Tu nimium pro libertate loqueris, & libertatis obtentu innumeris erroribus decumanam aperis portam.

Eleuth. Nequaquam. Pro ea loquor libertate, in quam suos adseruit Christus; & eos averfor, qui inauspicatum sibi moliuntur imperium in imperio. Deus Christum constituit regem, legislatorem, judicem nostrum; ei nomen dedimus, ei sacriati sumus; ille nos in hominum verba obnoxie jurare vetat. Non (quod calumniose in vulgus spargitur) qui modeste libertatem christianam defensant, errorum patroni, non isti litium auctores sunt, non istis quieta in pace turbæ sunt, vel in turbis quies.

Doxast. Quæ ergo causa motus tam vehementes concitat? quæ veritati adeo inimica est? quæ cestum caritatis rumpit? quæ vestem Christi scindit non sutilem?

Eleuth. Brevi dicam, etsi vereor, te juxta cum aliis mihi propterea *αἰρέσεις* scripturum dicam. Pertinacia mentis scita tuendi, dissentientes non ferens, ac deputans errare, qui suis cum formulis parum consentiunt: Hæc hæreses & schismata mox crepat; hæc classicum canit; hæc suis opinionibus fœde serviens, servire cunctos cogit, ut nemo Deo liber, sui que juris vitam agat; hæc vim ty-

rannicam sibi arrogat, servasque mentes torquet ad nutum suum.

Doxast. Sed constringenda & coërcenda sunt luxuriantia ingenia, ne carceres, quos divina fixit lex, audacter rumpant, seque aliosque pessum dent.

Eleuth. Constringenda sunt a Deo, non ab hominum placito. Deus homines, quanti sunt, sibi vult mancipari, non hominibus. Male pereant, qui divinos rumpunt carceres. Verum non divini sunt carceres, quos imperiosi homines pro arbitratu circumscripsere suo; neque in Deum injurii, qui aliorum inventa ponderant mentis statera, amantque diffidere dogmatibus in humana officina cufis.

Doxast. Quamnam ergo tu proximam componendarum litium viam esse putas?

Eleuth. Si amputentur accrementa rejectanea, ut solum supersit quod necesse est omnibus.

Quæcumque non docere vult verbum Patris
Nescire, pars scientiæ est hic maxima;
Nihilque definire, quam quod finiit
Summus Magister, una definitio est.

Fert omne punctum hæc erudita inscitia.

Cœleste Verbum sit nobis ut Numen aspectabile,
via regia, nulli movendus terminus, dux, lux,
pedum, vitæ magistra, veritatis regula, & actio-
num omnium norma constans.

Doxast. Num tibi notus est Protestantium quisquam, qui hanc cœlestis Verbi auctoritatem non agnoscat?

Eleuth.

Eleuth. Eam quidem ore profitemur omnes,
& contra Romani cœtus hyperaspistas fortiter pro-
pugnamus: sed factis negamus plerique omnes.

Doxast. Quid ita? nonne Majores nostri Baby-
lonis deseruere castra, ut divinis tabulis auctori-
tatem restituerent, Romanorum Præsulum nefariis
ausibus collapsam?

Eleuth. Ita est. Favebant superi primis tentatæ
sacrorum instaurationis annis. Sed quo propius
ad nostra venit tempora, hoc magis ab recto
tramite recessum est. Culpemus nunc jam Ro-
manorum doctores, qui Ecclesiam, id est, Pa-
pam, Concilia, supremum controversiarum ju-
dicem manibusque pedibusque contendunt; nos
id ipsum factis comprobamus nostris.

Doxast. Oedipo opus est, qui hoc ænigma sol-
vat.

Eleuth. Davus solvendo par est. I quæso, per
veteres Conciliorum, Synodorumque historias;
illæ te docebunt, plerumque non secundum Dei
Verbum, sed ad nutum principis, subitumque fa-
ctionis potentis decisiones factas; unde factum, ut
quæ hæc Synodus damnarat, mox approbaverit
altera. Repete memoria, quæ duobus proximis
Sæculis inter Protestantes acta passim, ventilata-
que fuere. Num regiam semper inivere viam,
quam panderat Christus, quam triverat Deo satus
Apostolorum chorus? Nonne simplicem veri nu-
ditatem osi, ob intricatas quæstiones bella ex bel-
lis, lites ex litibus severunt? Nonne Confessiones
& Formulæ, quæ initio publicæ tantum concor-
diæ testes fuerant, temporis processu leges fidei,

ac conscientiae vincula facta sunt? Fateamur itaque, Ecclesiam, id est, paucos qui rerum potiuntur, ubique esse controversiarum iudices.

T A N T U M .

Medi-